

Izvajalec: **LJUDSKA UNIVERZA JESENICE**

Projekt: Center vseživljenjskega učenja Gorenjska

Točka vseživljenjskega učenja:

**Dom Dr. Janka Benedika Radovljica
Šercerjeva ulica 35
4240 Radovljica**

Gradivo za delavnico Ljudsko izročilo:

DOMAČE OBRTI

Pripravila: Nada Trošt

Radovljica, 2. november 2011

DOMAČE OBRTI

Pod pojmom domače obrti razumemo dejavnosti in pa predmete, ki jih ljudje izdelujejo na svojih domovih in v domačih delavnicah. Izdelki so lahko namenjeni lastni uporabi, še večkrat pa prodaji. Še vedno večinoma temeljijo na tradiciji, vendar niso več krajevno vezani, saj danes mnoge izdelovalce domače obrti najdemo tudi v mestih. Krajevne korenine posameznih panog imajo pomembno vlogo pri oblikovanju posameznih elementov izdelkov ter določanju blagovnih znamk.

Pred drugo svetovno vojno je bil v veljavi tudi izraz rokodelstvo, ki mogoče še nekoliko bolje opisuje področje in izdelke domače obrti.

Domača obrt ali rokodelstvo je razvito že stoletja, saj ga navajajo že viri iz konca srednjega veka.

Razvilo se je predvsem v krajih, kjer kmetovanje ni prineslo dovolj zaslužka ter med revnejšim prebivalstvom in je tako vedno predstavljalo dodaten vir zaslužka.

Že iz leta 1492 poznamo patent cesarja Fridrika III, ki je dovoljeval izdelovanje lesenih predmetov ter trgovanje z njimi. Kasneje so avstroogrski cesarji in cesarice ne samo dovoljevali razvoj domače obrti na Slovenskem, ampak jo z ustanavljanjem šol tudi razvijali.

Poleg izdelovanja "suhe robe" oziroma lesenih izdelkov, se je že zelo kmalu razvilo lončarstvo, predilstvo, tkalstvo in suknarstvo, slamnikarstvo, pletarstvo... Kasneje pa tudi krtačarstvo in glavnkarstvo, kovaštvo in kolarstvo, medičarstvo in svečarstvo ter razne dejavnosti vezane na prehranske izdelke, kot so medenjaki ali okrašeni kruhki.

Izobraževanje

Izobraževanje je bilo zelo pomembno za razvoj domače obrti pri nas. V Idriji je bila leta 1876 ustanovljena prva čipkarska šola, ki je bila sprejeta z velikim navdušenjem in kmalu so se šole razširile tudi po drugih mestih.

Državno obrtno šolo v Ljubljani so ustanovili leta 1888, ki je bila sprva razdeljena na dva dela: na šolo za lesno industrijo in šolo za umetno vezenje in šivanje čipk.

Propadanje

Propadanje in zamiranje domačih obrti se je hitro povečevalo po koncu druge svetovne vojne. Zavedanje pomena domače obrti je spodbudilo ustanovitev Državnega prodajnega zavoda za domačo in umetno obrt, ki je skrbel za ohranjanje in pospeševanje domače obrti. Leta 1969 je bila ustanovljena Zveza obrtnih združenj Slovenije, ki skupaj z različnimi odbori ocenjuje in pregleduje izdelke. Kljub vsemu pa so se vse do danes ohranile skoraj vse poznane obrti.

CEHOVSTVO

Prve oblike cehovstva so se kazale že v 7. stoletju kot verska združenja ali bratovščine. V cehe so se združevali tudi najmanjši obrtniki, saj so bili v nasprotnem primeru obsojeni na propad pa tudi zato da bi preprečevali medsebojno konkurenco.

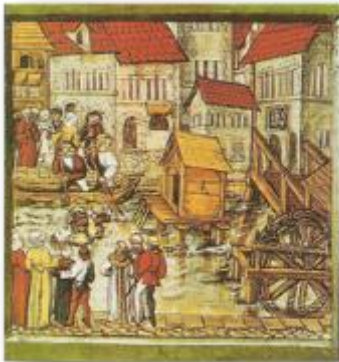
Vrste cehev so iste kot so obrti (pekovski, ključavničarski, glavninarski ceh).

Zunanji simbol ceha je vseboval najpomembnejše orodje obrti.

Vsak ceh je imel svojega zavetnika (svetnika), ki so ga častili njegovi člani.

Ker je večina članov istega ceha živela v isti ulici, so te dobivale po njih tudi imena. Na to še danes v starih delih mest spominjajo imena ulic, včasih pa tudi majhne, stare delavnice.

Kazni za obrtnike, ki so kršili pravila, so bili opomini, sramotilni in zasmehovani obredi. V Ljubljani so v 18. stol. poznali „tehtanje peka“, obtoženega goljufije pri tehtanju kruha: zaprli so ga v posebno košaro in ga namakali v Ljubljani.

Značilni gospodarski dejavnosti srednjeveških mest sta bili obrt in trgovina. Trgovina je bila blagovno - denarna. Potekala je na sejmih. Ti so bili letni, ko se je prodajalo blago na veliko ter prilagojeno sezoni in tedenski, ko se je prodajalo blago za sprotno rabo.

Nastajanje obrtniškega sloga

Ko je fevdalni gospod podelil obrtnikom osebno svobodo in pravico do obrtnih dejavnosti, je prišlo do preloma. Zdaj se je število obrtnikov povečalo in proizvajali so kar so hoteli in kolikor so hoteli. Ker pa je tako prihajalo do presežkov, se je začela razvijati tudi trgovina.

Ponavadi so se obrtniki povezovali s trgovci, ki so jim odkupovali izdelke po vnaprej določeni ceni. Številno najmočnejše so bile skupine obrtnikov, ki so izdelovali izdelke brez katerih se ni dalo živeti (hrana, obleka, obutev).

Obrt se je zaradi potreb po boljšem orodju in kvalitetnejših izdelkih specializirala.

Sprva je vsak obrtnik naredil obrtni izdelek od začetka do konca, pozneje pa so se obrtniki usposobili le za posamezno fazo izdelave.

Kadar so vse faze obrtnega dela združene pod isto streho, je bila to manufaktura. Ta je bila po organizaciji dela predhodnica tovarne, ki pa že pozna proizvodnjo s stroji.

Delavnica v meščanski hiši. Oče je tesar, na stenah in mizi pred njim je razloženo njegovo orodje. Mati prede.

NEKATERE DOMAČE OBRTI

- Apneničarstvo
- Coklarstvo
- Čevljarstvo
- Čipkarstvo
- Izdelovanje papirnatih rož
- Jermanarstvo
- Kolarstvo
- Kotlarstvo
- Kovaštvo
- Lončarstvo
- Medičarstvo
- Mizarstvo
- Mlinarstvo
- Modrotiskarstvo
- Nogavičarstvo
- Oglarstvo
- Oljarstvo
- Pekarstvo
- Piparstvo
- Pletarstvo
- Prestarstvo
- Rezbarstvo
- Sitarstvo
- Slamnikarstvo
- Sodarstvo
- Studenčarstvo
- Suhorobarstvo
- Suknjičarstvo
- Tesarstvo
- Tkalstvo
- Usnjarstvo
- Veziljstvo
- Vrvarstvo

- Zvončarstvo
- Žagarstvo

STARE DOMAČE OBRTI

Način življenje v prejšnjih časih je oblikoval vrsto obrti, ki so spremljale kmetovo delo in različnih dejavnosti, ki so prinašale dodaten zaslužek.

- **MLINARSTVO** je dejavnost, povezana s predevalo žit – mletjem, luščenjem (proso), ločevanjem.
- **KOVAŠTVO** (izdelovanje podkev, kovanje konjev, prirezovanje kopit) in
- **KOLARSTVO** sta bili včasih pomembni servisni dejavnosti.
- **FURMANSTVO** – prevoznništvo s konjskimi in volovskimi vpregami, ki je bilo posebej pomembno na Notranjskem (pot od Trsta proti Ljubljani).
- **KOLARSTVO** - izdelovanje koles, kočij, ročnih vozičkov, smuči, vozov, zapravljivčkov.
- **SEDLARSTVO** – izdelovanje konjske opreme (sedla, vajeti, uzde, komati, biči).
- **OGLARSTVO** – kuhanje oglja iz drv v kopah.
- **SPLAVARSTVO** – spravljanje lesa (deske, hlodi) po vodi.
- **KAMNOSEŠTVO** – klesanje, rezanje, lomljenje kamna.
- **PEČARSTVO** – izdelovanje pečnic (zidaki za kamine in peči na drva) in
- **LONČARSTVO** – izdelovanje loncev, vaz, posod iz glin.
- **KOTLARSTVO** – izdelovanje kotlov za žganjekuho in kmečkih štedilnikov iz bakrene pločevine.

ROKODELSKI POKLICI

- **PERICA** je prala perilo na roke in ga spirala na potoku; pomagala si je z rezanim milom, bukovim pepelom, velikimi čebri, perilnikom.
- **SUHOROBAR** je bil lahko: obodar, podnar, posodar, žličkar, zobotrebčar, rešetar, krošnjar, pletar. Njegovi izdelki so bili razni škafi, žlice, rešeta, sklede, obešalniki, solnice, otroške igrače, ribežni, cekarji, peharji, košare, brente.
- **SITAR** je izdelal različna sita tako, da je po precej zahtevnem postopku napel na statvi obdelano žimo na lesen obod (obroč).
- **REŠETAR** je delal obroče za sita in velika rešeta (prepletene vitre, vpete v obod), ki je nato sestavil v krošnje.
- **ČEVLJAR** je bil mojster, ki je izdelal kopito, popravil stare čevlje, iz usnja ukrojil gornji del čevlja in podplat ter ju skupaj sešil, zbil in zlepil.
- **MIZARKI MOJSTER** je običajno ročno (oblanje, poliranje, brušenje, rašplanje, lakiranje) in s pomočjo strojev (skobelnik, krožna žaga, rezkalnik) izdeloval

razno pohištvo (tudi stilno – v tem primeru je delal skupaj z rezbarjem), luksuzno opremo za ladje in vrhunske avtomobile.

Razne razstave in prireditve nudijo danes najboljši pregled na pestro množico različnih predmetov domače in umetnostne obrti.

OGLARSTVO

S to dejavnostjo ali domačo obrtjo v gozdu pridobivajo oglje v oglarskih kopah na kopiščih (območjih, kjer so postavljene kope). Do 19. stoletja so oglje pridobivali zlasti za potrebe fužin, pozneje največ za izvoz, po 1. svetovni vojni po večini v Italijo, nekaj na Hrvaško, medtem ko so v Sloveniji porabili samo 1 do 2% proizvodnje. Med 1. in 2. svetovno vojno so največ oglja pridobivali na Dolenjskem. Po 2. svetovni vojni se je dejavnost ohranila predvsem za kovaške potrebe. Današnje oglarstvo je zelo omejeno in ima značaj turistične prireditve.

APNENIČARSTVO

Apneničarstvo je nekdanje predstavljalo pomembno vrsto domače obrti. Razvito je bilo na področjih, kjer je bila pogosta apniška kamnina.

Naloga apneničarjev je bila, da so žgali ali kuhali apno, ki so ga potrebovali v velikih količinah pri gradbeništvu, strojarstvu, usnjarstvu, beljenju...pa tudi pri razkuževanju, gnojenju, konzerviranju jajc itd.

Prve apnenice so bile lesene in so bile zelo podobne velikim košom. Slednje so iz notranje strani obložili z ilovico in v njih kurili kamenje. Kasneje so postavljali tudi zidane apnenice.

STUDENČARSTVO

Studenčarstvo je bila domača obrt, povezana z iskanjem vode, kopanjem vodnjakov in nameščanjem vodnih črpalk za črpanje vode iz vodnjakov. Ta obrt je bila najdlje ohranjena v severozahodnem delu Slovenije.

Studenčarji (iskalci vode) so bili med prebivalstvom zelo spoštovani in cenjeni, saj je bilo njihovo delo življenjsko pomembno.

MLINARSTVO

Mlinarstvo je temeljna živilska in predelovalna obrt in industrija za mletje in predelavo žita, v izjemnih okoliščinah (lakota) tudi za mletje semen in plodov.

Mlinarstvo se opravlja v vodnih mlinih, mlinih na veter in mlinih na parni in električni pogon. Mlinarstvo je bilo pogosto povezano s kmetovanjem, tako da so poleg obrtnih in industrijskih mleli hišni ali kmečki mlini.

Plačilo za mletje je bilo praviloma v naravi: mlinar si je vzel delež moke, včasih tudi otrobov.

V mlinu je veljal določen red; kdor je prej pripeljal žito, je bil prej na vrsti (kdor prej pride, prej melje); zaradi ropota je bilo treba glasno in razločno govoriti (samo v mlinu se dvakrat pove).

PEKARSTVO

Pekarstvo je bilo obrt v srednjeveških mestih. Od 16. stoletja so mestne peke redno nadzirali, pekovski poklic je, poleg mlinarstva, veljal za najbolj goljufivega.

Peka kruha je bila pomembna panoga domače obrti v vaseh slovenske Istre. S to peko so zadovoljevali potrebe obalnih mest, ki vse do začetka 20. stoletja, razen nekaj izjem, niso imela svojih pekarn. Zato so istrske žene pekle domač kruh in ga nosile na prodaj v mesta. Prodajalke kruha so imenovali krušarice, ponekod tudi jajčarice, saj so poleg kruha prodajale na mestnih tržnicah tudi jajca in perutnino.

OLJARSTVO

Redna ali dopolnilna domača obrt za pridobivanje maščob (olj) iz rastlin s stiskanjem oz. ekstrahiranjem s topli in rafiniranjem je oljarstvo. Najpogostejša produkta sta oljčno (oljkarstvo) in bučno olje.

SOLINARSTVO

Gospodarska panoga pridobivanja soli v solinah je solinarstvo. Bilo je pomemben vir za preživljanje mestnega in kmečkega prebivalstva ob severozahodni istrski obali.

ČEBELARSTVO

Gojenje čebel zaradi pridobivanja medu in voska, v 2. polovici 20. stoletja tudi zadelavine, cvetnega prahu, matičnega mlečka in čebeljega strupa.

KOVAŠTVO

Obrtno obdelovanje kovin, zlasti železa in jekla, na podeželju poznano od 10. stoletja, v mestih po 12. stoletju. Prvotno je kovaštvo povezovalo obrtne zvrsti, ki so se sčasoma osamosvojile (žebjarstvo, ključavničarstvo, puškarstvo).

KOTLARSTVO

Obrtno izdelovanje kotlov in posod za vodo in kuhanje iz pločevine (baker, medenina, cink) in železa, razvilo se je v 19. stoletju v pravih kotlarnicah. Kotlarski izdelki so bili tudi delo domače obrti.

ZVONČARSTVO

Izdelovanje živinskih zvoncev. Po dosedanjih ugotovitvah sodijo začetki zvončarstva v 18. stoletje, v 2. polovici 19. stoletja je na Sp. In Zg. Gorjah (Bled) delovalo osem kovačev, ki so se specializirali za izdelovanje živinskih zvoncev. Izdelovali so zvečine dva tipa, kranjskega in tirolskega.

TESARSTVO

Ena starejših obrti in iz nje izvirajoča dela, povezana z graditvijo človekovega bivališča, postavljanjem gospodarskih (kozolcev) in prometnih objektov (leseni mostovi) in plovil. Delo tesarjev, cimpermanov ali cimermanov (iz nemščine Zimmermann, tesar) je izpričano od srednjega veka. Imeli so cehovska združenja, v grbih tesarsko sekiro kot glavno orodje.

OPEKARSTVO

Gospodarska dejavnost, dopolnilna domača obrt oz. obrtno in industrijsko izdelovanje opečnih izdelkov, največ opeke.

ZIDARSTVO

Dopolnilna obrtna oz. storitvena, večinoma sezonska dejavnost. Na Slovenskem so v preteklih stoletjih prihajali tuji zidarji (npr. Furlani). Za dobre zidarje veljajo Prekmurci.

KROVSTVO

Prekrivanje streh s slamo, lesom, kamnom, opeko, pločevino in drugimi vrstami kritin. Kritine so krovci pogosto izdelovali sami. Razvili so geografsko značilne tehnike kritja s slamo, skodlami (t.i. koroško kritje), kamnom (Selška dolina) in opeko, prenašale so se iz roda v rod. V 70. letih 20. stoletja je dejavnost skoraj zamrla; znova je oživela ob koncu 20. stoletja, ko se je povečalo zanimanje za ekološko neoporečne kritine in obnovo kulturnih spomenikov.

KAMNOSEŠTVO - KLESARSTVO

Je domača in redna obrt za obdelavo naravnega ali umetnega kamna. Najbolj znano središče kamnoseštva je bilo širše območje Krasa, na Gorenjskem v dolini Peračice, kjer so kopali zeleni tuf in oblikovali portale in druge kamnoseške izdelke.

V drugi polovici 19. stoletja je delovalo več kakovostnih kamnoseških delavnic (npr. Vodnik, Toman, Kunovar v Ljubljani), v prvi polovici 20. stoletja je raven slovenskega kamnoseštva dvignil zlasti arhitekt Jožef Plečnik, ki je sodeloval z Vodnikovo delavnico v Ljubljani.

Po 1945 letu se je razvila kamnoseška industrija. Po velikem osipu zanimanja za kamnoseštvo, se ta dejavnost spet oživlja in dobiva svojo ekonomsko upravičenost s številnimi naročili za izdelavo stavbnih členov, restavriranju stavbne dediščine in izdelovanjem okrasnih in uporabnih predmetov.

MIZARSTVO

Kot poklicna obrt se je razvilo v poznem srednjem veku iz domače mizararske dejavnosti.

Mizarstvo je pohištveno (pohištvo in druga oprema prostorov), stavbno (predvsem okna in vrata) in modelno.

Posebna zvrst poklicnega mizarstva je t.i. umetno (umetnostno) obrtno mizarstvo (izdelki po naročilu in po posebnih oblikovalskih zasnovah).

V 1. polovici 19. stoletja so se mizarji začeli združevati v zadrugah, nastala so nekatera pomembna mizararska središča.

SODARSTVO

Samostojno ali dopolnilno (domače) obrtno izdelovanje lesenih sodov, kadi, čebrov, pinij, pladnjev, brent, korcev za vodo in lesene embalažne posode.

KOLARSTVO

Kolarstvo je bila v preteklosti ena najpomembnejših obrti v Sloveniji. Razvijati se je začelo v 15. stoletju predvsem zaradi razmaha prevoznitva.

Obstajalo je več vrst kolarjev: pravi obrtniški kolarji, samouki in potujoči kolarji. Izdelovali so kolesa za vozove in sani. Z napredkom se je potreba njihovih izdelkih močno zmanjšala. Danes obstajajo le še redki kolarji, ki ohranjajo to pomembno kulturno dediščino.

REZBARSTVO

Rezbarstvo je umetniško ali obrtniško oblikovanje predvsem lesa z rezilom, sedaj namenjeno predvsem olepšavi. Na Slovenskem je ta umetnostna obrt poznana od poznega srednjega veka naprej.

Izdelava rezljanih delov pohištva in druge notranje opreme, zlasti rezljanih plastik, oltarjev, okvirov, svečnikov, skrinj itn., je dosegla vrhunec v 17. stoletju z »zlatimi oltarji«. Rezbarstvo kot estetsko oblikovanje je bilo povezano s pozlatarstvom (pozlatitev je bila sklepno opravilo izdelave).

Danes je rezbarstvo predvsem umetniško oblikovanje skulptur iz lesa ali kosti in tehnika oblikovanja okrasja notranjih prostorov (opažev, podbojev, vratnih kril) ter notranje opreme (omare, stoli, mize).

PIPARSTVO

Domače izdelovanje pip za kajenje tobaka imenujemo piparstvo. Poznano je od 18. stoletja, najbolj pa je bilo razvito na prehodu iz 19. v 20. stol.

Značilno središče je bilo v Bohinju (Gorjuše), pomembnejše so bile tudi Moravče, Poljane v Poljanski dolini, Martinj Vrh nad Železniki, Višnje na Primorskem in Krka na Dolenjskem.

Bohinjci so izdelovali pipe različnih velikosti in oblik, krasili so jih s srebrno ali medeninasto pločevino in biserno matico. Prodajali so jih po Kranjskem in Koroškem, v Istri, Dalmacijo, celo v Anglijo in Ameriko.

Pipe iz moravške okolice so bile oblikovane po podobi domačih in divjih živali.

LONČARSTVO

Lončarstvo je izdelovanje posode in drugih izdelkov iz gline, ročno ali na lončarskem vretenu. Posušene izdelke žgejo v pečeh in po potrebi tudi loščijo.

Lončarsko delo je sestavljeno iz treh glavnih opravil:

- pridobivanje (kopanje) gline,
- oblikovanja izdelkov na kolovratu ali lončarskem vretenu in
- žganja v peči.

Med pomembna opravila sodijo tudi priprava loščev ali glazur, sušenje izdelkov in prodaja. Danes uporabljajo vsi lončarji stroje za gnetenje in čiščenje gline. Tudi barvo za lošče danes kupujejo že kot gotov industrijski izdelek.

Slovenija ima zelo pestro in raznoliko lončarsko dediščino, saj je lončarstvo ena najstarejših obrti na Slovenskem in se je razvijalo v različni lončarskih središčih (Ljubno na Gorenjskem, Komenda, Ribniška dolina, Šentjernejsko in Krško polje, okolica Celja, Dravsko in Ptujsko polje, Prekmurje).

SUHA ROBA

Suha roba so izdelki domače lesne obrti. Izraz se je uveljavil na širšem ribniškem področju. Tam je suha roba omogočala preživetje ljudem s premajhno zemljiško posestjo. Pravico do prostega trgovanja z domačimi izdelki je Ribničanom in Kočevarjem prvič podelil leta 1492

Friderik III. Pozneje se je ta pravica potrjevala znova. Svojo robo so prodajali po celi Sloveniji, tudi v današnji Avstriji, Nemčiji, Italiji.

Panoge suhe robe so: .

- obodarstvo: obod je ogrodje k rešetu .
- podnarstvo: podno je dno rešeta ali sita .
- posodarstvo: škafi, čebri, brente, vedra .
- žličarstvo: žlice, kuhalnice, zajemalke, noži .
- ročno mizarstvo: deske za testo, meso, leseni modeli za maslo, mišolovke, solnice, otroške igrače .
- orodjarstvo: grablje, vile, kosišča, metle .
- strugarstvo: krožniki, sklede, valjarji .
- pletarstvo: peharji, cekarji, jerbasi, koši .
- zobotrebčarstvo: zobotrebc

PLETARSTVO

Izdelovanje predmetov iz slame, koruznega ličja, leskovih in kostanjevih viter, neobeljenih ali obeljenih vrbovih šib in drugih gradiv (smrekovo šibje, srobot, beka, kostanjeve in gabrove palice) s prepletanjem, zvijanjem in zatikanjem je pletarstvo.

Pletarsko znanje se je širilo iz roda v rod, od 19. stoletja tudi s pletarskimi tečaji in šolami.

Pletarstvo sodi med starejše domače obrti, saj so prve omembe že v antičnih virih ter kasneje na upodobitvah srednjeveških fresk.

SITARSTVO

Proizvodnja sit je cvetela od 16. do srede 20. stoletja v vaseh med Kranjem in Škofjo Loko, najbolj znano med njimi pa je bilo Stražišče pri Kranju. Sitarstvo je v petdesetih letih povsem zamrlo.

Sitarji so izdelovali zelo raznovrstna sita, ki so se razlikovala po barvnem vzorcu, velikosti, obliki, gostoti, številu hkrati vtkanih in navlečenih žim in namembnosti.

ČEVLJARSTVO

To je domača in storitvena obrt za izdelovanje in popravilo obutve; po 1900 se je razvila tudi obutvena industrija. Najstarejša pričevanja o čevljarjih kot samostojnih obrtnikih so iz 15. stoletja, bili so cehovsko povezani.

USNJARSTVO - STROJARSTVO

Usnjarstvo je dejavnost in obrt, ki izdeluje usnje.

»Manjše domače delavnice so predvsem strojile goveje kože v odporno usnje za podplate. Telečje kože so strojili v boks, iz konjskih pa izdelovali t.i. »plank« usnje, ki so ga uporabljali

predvsem sedlarji za izdelovanje komatov. Svinjske kože so uporabljali za izdelovanje črnega in mastnega rjavega usnja za potrebe čevljarstva« (Bogataj 1989: 95).

TKALSTVO

To je izdelovanje platna in sukna s tkanjem lanene, konopljne in volnene preje na statvah. Najdlje se je tkalstvo ohranilo v Beli krajini in Prekmurju. V 2. polovici 19. stoletja je blago industrijskih tkalnic začelo izpodrivati na statvah ali krósnah stvano platno.

KROJAŠTVO

Krojaštvo je obrtno izdelovanje in popravilo tekstilnih in usnjenih oblačil, poklicna ali priučena obrt. Poleg izdelovanja oblek in perila so posebna krojaška opravila šivanje kožuhov (KRZNDARSTVO), zaves, posteljnega perila, v novejšem času tudi usmerjene krojaške obrti (šivanje predpasnikov, namiznih prtov, popravilnice oblačil).

Pogosto se je krojaške obrti oprijemalo kajžarsko in bajtarsko prebivalstvo, ki ga tudi sicer poznamo kot nosilca obrtnih dejavnosti na našem podeželju. ŠIVILJSTVO se je v 19. stoletju razvilo iz krojaštva kot izrazito ženski poklic za šivanje.

ČIPKARSTVO - klekljanje

predstavlja eno najznačilnejših domačih obrti. Najbolj se je razširilo v starem rudarskem središču Idriji. Od tod so čipkarsko znanje številne klekljarice ponesle na območje Selške in Poljanske doline, v Polhograjsko hribovje, na Cerkljansko in v Trnovski gozd. Prva čipkarska šola je bila ustanovljena v Idriji leta 1876 in deluje še danes.

KVAČKANA čipka

Kvačkana čipka je, ob klekljani, najbolj razširjena vrsta čipke na Slovenskem. S kvačko (iglo s kaveljcem) se nizajo zanke v verižice oz. zanke stolpce; oblike in razporeditev omogočajo mnogovrstne goste ali luknjičaste vzorce. V splošno rabo za krašenje oblačil in notranje opreme so se razširile kvačkane čipke v Srednji Evropi in tudi na Slovenskem v 19. stoletju.

ROČNO PLETENJE

To je izdelovanje oblačil s pletilkami in z volneno nitjo. Ovčereja je ena od množičnih živinorejskih panog, ki zagotavlja prejo za pletenje. Najbolj značilen izdelek pletilj so bile in so še danes volnene nogavice, poleg teh še rokavice, kape, puloverji, jope in v novejšem času tudi plašči in ženske obleke. Iz pletenja nogavic se je razvila prava domača rokodelska dejavnost – NOGAVIČARSTVO, ki je bilo zlasti razvito v Gornjesavski dolini ter med Trzičem in Jesenicami. Dejavnost je začela na prehodu iz 19. v 20. stoletje upadati. Kljub temu se je pletilsko znanje vse do danes ohranilo na različnih koncih Slovenije.

VEZENJE

Vezenje je zelo razširjena rokodelska dejavnost in se je začelo razvijati šele v 19. stoletju. Nekatere vezilje so avtorice celotnega procesa, od predloge do končnega izdelka, drugim izdelovalkam pa so bili na voljo že natiskani vzorci na platneni osnovi, ali na papirju, ki so jih s tehniko luknjanja prenesle na blago.

Na Slovenskem so se uporabljale različne tehnike vezenja, ki se uporabljajo še danes. Vezenje je danes pogosta oblika dopolnilnega zaslužka in popularno ročno delo.

BELOKRANJSKE PISANICE

V številnih delih Slovenije so slikali ornamente na velikonočna jajca z raztopljenim voskom, vendar so se ta stara poslikava in tudi ornamenti ohranili predvsem v Beli krajini. Tu

imenujejo okrašena velikonočna jajca »pisanice«, kar pomeni, da so poslikana (pisana) z ornamenti.

PAPIRNATE ROŽE, ROŽE IZ SVILE, NAJLONA, BLAGA

Izdelovanje papirnatih rož je bila vse do druge svetovne vojne značilna domača obrt, ki pa je danes že skoraj povsem izumrla, saj je samo še nekaj poznavalk te obrti. Kot lahko že ime pove, so rože izdelovali tako, da so iz krep ali povoščenega papirja izrezovali oblike listov in stebel. Te so nato še pobarvali, povoščili in okrasili. Izdelovali so jih kot poročne in pogrebne šopke, šopke za nabornike in novomašnike.. Nikoli ne ovenejo.

MEDIČARSTVO

(lectarstvo, strdenarija) je dejavnost, ki iz medu proizvaja različno medeno pecivo, medico in sveče. Ime je nastalo po značilnem pecivu lectu. To je poltrajno pecivo v obliki ploščic ali figuralnih, ornamentalnih ali predmetnih podobnjakov.

Oblikovano je v lesenih ali pločevinastih modelih ali prostoročno. Take medenjake so izdelovali v številnih slovenskih krajih in trgih.

Današnji lectarji pomembno sooblikujejo ponudbo izdelkov na tradicionalnih sejmih, turističnih prireditvah, občasno tudi ponudbo poslovnih daril. Pogosto je medičarska obrt združena tudi s svečarsko.

SVEČARSTVO

(voščenarija) pa je obrtna dejavnost, ki izdeluje sveče. Za surovino uporablja vosek, loj, stearin in parafin. Sveče izdeluje na različne načine: namakanje, oblivanje, ulivanje, vlečenje in zvijanje.

Svečarstvo in medičarstvo sta bili sezonski dejavnosti. Od velike noči do Miklavža so izdelovali in prodajali predvsem lect in drugo medeno pecivo. Sveče pa so izdelovali zlasti pozimi, decembra, januarja, tja do svečnice 2. februarja.

OBRTI OPEVAJO TUDI V MNOGIH SLOVENSKIH LJUDSKIH PESMIH

Dve izmed njih sta:

OB BISTREM POTOKU JE MLIN

Ob bistrem potoku je mlin,
a jaz sem pa mlinarjev sin.
Ko mlinček ropoče in voda šumlja,
srce mi veselo igra, igra.

Če mlinček pri miru bi stal,
bi mlinar in kmet žaloval.
In otrok bi jokal ter tožil glasno,
kako je brez kruha hudo, hudo.

PREDICA

Le predi, dekle, predi,
prav lepo nit naredi,
da se ne bo krotičila
in tud' ne tkalca trgala,
dr dr dr dr dr dr

Poštena je predica
in stara je resnica,
da tisto dekle kaj velja,

ki obleko vso domačo ima,
dr dr...

Le predi prav vesela,
boš lepe pesmi pela,
kolovrat pojde rad okrog,
bo tekla lepše nit od rok,
dr dr ...

Boš tanko nit storila,
da ne bi pozabila,
kako življenje nežno je,
ki kakor nit pretrga se,
dr dr...

Domače in umetnostne obrti so pomembne sestavine naše dediščine, pomagajo nam ohranjati bogato narodovo tradicijo.

VIRI:

OBRT V SREDNJEM VEKU. Referat. Ekonomska Gimnazija Ptuj, 2006

http://www.drustvo-akcija.com/O_rokodelstvu_na_Slovenskem,243,0.html

<http://www.rokodelstvo.si/index.aspx>

<http://www.matejinacipka.si/obrt.html>

http://e-lookout.tripod.com/domaca_obrt.htm

<http://mojkraj.info/index.php/obrti>

Zbrala in pripravila:

Nada Trošt

November 2011